

Kommunizmus annyi mint szovjethatalom plusz villamosítás

Reta Mușon az alapszervezet tisztogató közgyűlésén is makacsul tartotta magát ahhoz az elhatározásához, hogy teljesen őszinté lesz. Cavadiának erről persze megvolt a maga véleménye: aki nem tartja be a játékszabályokat, akár becsületből, akár egyszerűen csak naivságból, az elveszett ember.

Ő viszont, akárcsak előtte való éjszaka az ominózus „főpróbán”, itt, a közgyűlésen is megpróbálta bizonyítani azt, hogy serdülő kori katolicizmusának semmi köze sem volt a miszticizmushoz, ellenkezőleg, az egy majdhogynem laikus filozófia volt, amely az egyszerű, a dolgozó emberiség jólétét tűzte ki célul, noha a világ átalakítására kiválasztott eszközei a dolgok természeténél fogva idealista eszközök voltak. És amikor a játszmát már rég elvesztette, akkor is mindegyre visszatért ahhoz a gondolathoz, hogy a katolicizmusnak megvolt a maga hozzájárulása — ezt a szót többször is megismételte — „az emberiség és civilizációja sok évezredes ügyéhez”.

„Zavaros dolgok ezek!” — vonta le a következtetést Chiril most, amikor otthon, új barátnője társaságában, mint valami sakkmester, ismét végigjátszotta az elvesztett játszmát. A lány akkor azt is mondta — s ezzel szintén hosszás, méltatlankodó morajlást idézett fel a teremben —, hogy „a haladás, költői hasonlattal élve, természetesen helyettesíti a túlvilágot”, amivel csak arra akart rámutatni, hogy a történelmi materializmus nem veheti semmibe a letűnt korokban élt ember vágyakozását egy olyan eszményi világ után, amelyben az igazságosság és az élet erkölcsi törvényei meghatározott, méltányos rendben érvényesülnek majd. A szocializmus, más szóval az anyagi és szellemi haladás tehát nem tett mást, mint valóra váltotta ama letűnt idők óhaját: megteremtette a szegények, vagyis minden megalázott ember irányában méltányos, régóta megálmodott világot; ez pedig, tette hozzá, mint lényegében, általánosságban vett erkölcsi vágy, megfelel az eljövendő kommunizmus eszményének.

„En cáfoltam ezeket a retrográd és misztikus nézeteket!” — kiáltotta közbe az éjszakai „főpróba” másik szereplője, Spuderca, s félvállát magasabbra vonva, székével arrébb húzódott a másik kettőtől: Retától és annak férjétől, Cornel Greceanutól, akik így még közelebb kerültek a rendszerint üresen maradó sorokhoz, ahol, semmivel sem törődve, csak a tiszta lelkiismeretűek mernek elhelyezkedni. A tisztogató bizottság elnöke nem minden hátsó gondolat nélkül jegyezte meg: „Azt akarja mondani az elvtárs, hogy a tegnap éjszakai főpróbán — s az utolsó szót külön megnyomta — megpróbálta figyelmeztetni a szóban forgó elvtársnőt, hogy ez az állásfoglalása nem helyezi a valóságnak megfelelő, elvszerű megvilágításba, s nem kerülhet ki tisztán a dologból...” Spuderca erre már felállt, hogy jobban védhesse magát: „En elejétől fogva nem értettem egyet vele (s ez bizonyos mértékig tökéletesen igaz is volt, ugyanis ő azt hangoztatta, hogy le kell tagadni, vagy önkritikával kell eltusolni ezt az egész ügyet), én elvszerűen rámutattam...” Az elnök elmosolyodott, s szőrtelen, csillogó állát jobbra és balra fordította a bizottság tagjai felé, akik szemrebbenés nélkül hallgattak, majd megkérdezte: „De ha az elvtárs nem értett egyet ezzel az elvszerűtlen magatartással — és maga vallotta be, hogy már előzőleg sem értett egyet, mert barátok voltak és minden dolgot megbeszéltek együtt, nem?... — akkor miért vett részt mégis a „próbán”? Talán fel akarta nyitni a szemüket az utolsó pillanatban, vagy ahogy Mușon elvtársnő, mint jó keresztény mon-

daná, az utolsó órában...? — és Merfu újból a bizottság tagjai felé pillantott, akiknek arcán most mosoly futott végig. Spuderca zavarodottan állva maradt. „Igen, ez igaz — hebegte — én azt hittem, sikerül meggyőzőnöm Muşon elvtársnót, hogy legyen őszinte és foglaljon állást itt, az elvtársak és a bizottság színe előtt a vallással szemben, amelyhez valaha csatlakozott olyan okokból... olyan okokból, amelyek ismeretlenek előttem. Én úgy gondoltam, ahogy az elnök elvtárs is mondta — s a teremben ülők felé fordulva, mosolyogni próbált, ez a mosoly azonban a kényszerű fordulattal együtt olybá tűnt a hátsó sorokban ülőknek, mint valami mentegetőző grimasz — én is azt hittem, hogy legalább a tizenkettedik órában...” „Egy pillanat! Megengedik, elvtársak?” — emelte fel kezét az egyik bizottsági tag. (Chiril emlékezett rá, hogy a bőbeszédű egykori borbély volt, ugyanaz, aki később a Luisa ellene felhozott vádjait hallván, csodálkozva kiáltott közbe: „Hogyhogy? az elvtárs tökmagot eszik a *Párttörténeti szemináriumon*? És miért?”) Most azt kérdezte Spudercától, miért nem hozta nyilvánosságra hamarabb ezt a dolgot, miért várt vele a mostani pártgyűlésig? Miféle érdeke volt neki, hogy épp most hozza napfényre mindezt? — s a két szót ő is épp úgy hangsúlyozta, mint az elnök, amikor az kimondatlanul is sugallni akart valamit. Aztán leült. Merfu mogorván helyeslő fejbólintása kísérette. Spuderca nem tudta, mit feleljen. Aztán elkezdett beszélni a maga értelmiségi hiányszavairól, amelyeknek gyökere polgári iskolai nevelésében van, s valami veszélyes „objektívizmusról”, amelytől vezettetve ezeknek a szálnalmas zavarosságoknak a nyilvánosságra hozatalát halogatta, de végül szigorú önvizsgálatot tartva, összeszedte minden bátorságát és mindent bevallott, nem törődve azzal, hogy épp ezáltal bizonyos jogos kérdések feltevésére nyújt alkalmat, mint amilyen az elvtársé is volt (és itt megnevezte a volt borbélyt), akit tisztel, de akinek szintén nem adhat más választ, mint amit az ő kommunista lelkiismerete diktál, nevezetesen, hogy jobb, ha valaki, bármilyen későn is, de bátran az igazság és a tántoríthatatlan forradalmi elvszerűség pártjára áll, mint ha rabja marad mindenféle aggályoskodásoknak, előítéletekkel teli polgári tétovázásoknak; ő tehát kész arra, hogy ezért fegyelmezetten elfogadjon bármilyen szigorú büntetést...

Reta, akit állva felejtettek, egyetlen szót sem szólt. „Hol is hagytuk abba?” — kérdezte Merfu, mintha most tért volna magához gondolataiból, amelyeknek semmi közük sem volt ahhoz, amiről itt beszéltek. Amint körülnézett a teremben, szeme megakadt az álldogáló fiatal elvtársnőn. „A túlvilágnál!” — kiáltotta közbe épp akkor valaki a teremből. „Igen, ott hagytuk abba! — bólintott Merfu. — Nos, hisz-e a túlvilágban, elvtársnő? — tette fel a kérdést és figyelmesen nézte a lányt, miközben nagy, nehéz kezeit összekulcsolta a vörös posztóval behúzott asztal tetején. „Bocsánatot kérek — mondta Reta —, de nem erről van szó, nem értették meg...” Szavai udvariasan, de némi éllel hangzottak. „Hogyhogy nem értették meg?” — csodálkozott az elnök és rövid szünetet tartva, a bizottság tagjai felé fordult. Az egyik öregedő újságíró azt hitte, hogy valami fennakadás támadt, s anélkül, hogy szót kért volna, felemelkedett a terem közepe táján. „Nekünk, kommunistáknak csak egy életünk van, ugye? — mondta — ez az élet, amelyet itt, a földön minél szebbé akarunk tenni, de nem ellenségeink számára, az ellenség életét mi magunk keserítjük meg, mivelhogy ők a nép ellenségei. Mi, kommunisták azonban csakis a földi életben hiszünk, az itteni jólétért, békéért és boldogságért harcolunk...” Merfu mindkét kezével csillapítólag intett az asztal fölött. „De hisz-e az Istenben? — makacsodott az újságíró. — Hisz-e a túlvilági életben? Ez a kérdés elhangzott itt és az elvtársnő még nem cáfolta meg azt, hogy ő egy katolikus kisasszony. Mondja meg, az-e vagy nem? Hisz-e?... Hisz-e?” A széljárás megfordult és most a terem belseje felől fűjt, mind nagyobb erővel. Reta sápadtan hallgatott. Chiril később úgy találta, hogy ő is, mint minden ember, aki élete legnehezebb pillanataiban mintegy előleg gyanánt, saját halotti maszkját ölti fel, ebben a végtelen sápadtságban egészen olyan volt, mintha már kiszenvedett volna: arca megnyúlt, bőre zománcfehér volt, ajkán a halál fölényes mosolygása lebegett. „Ide figyelj, te pápista — szorította meg a vállát, és közelebb vonta magához —, soha se láttam még embert, aki ilyen sebességgel

rohan a szakadék felé...” Valami meleget érzett a vállán. Reta sírt. Chiril átölelte, mint szenvedő testvérét. „Aztán te... — hüppögte a lány a párnák közé — felálltál... és... azt mondtad...”

Mit mondott? Tényleg! Mit is mondott ő akkor? Megmentésére sietett egy fuldoklónak és vele együtt merült a mélybe. Reménytelen alámerülés volt! Képtelen volt kiszabadulni öntudata szorításából, amely azt parancsolta, hogy ne törődjék a túlélés egészséges ösztönével, hanem utasítsa el ezt a lebegő álláspontot. Olyan volt az egész, mint amikor valaki egy állásról hirtelen lemondva, szertefoszlat egy létformát, amely homlokegyenest ellenkezett egyéniségével, s amely ellen vakon kellett harcolnia úgy, hogy bár látta, hogyan kellene élnie, arra két ütközet között már nem maradt ideje. Így legalább nem egyedül fullad a vízbe!... Ő, édes kettős vízbefulladás... Vajon erre gondolt? Valószínű, hogy ez adta neki a bátorságot. Mert akkor valóban felállt és mindenki csodálkozására szót kért. Merfu rögtön megadta a szót, mert arra gondolt, hogy ez az új felszólalás hátha hoz valami újat. Minél többen kérnek szót, annál jobb. Ez nagyobb súlyt ad az összefoglalónak. A terembe zsúfolódott, feszülten figyelő tömeg olyan volt, mint a lesben álló vad. Amikor Chiril felállt, tekintete a Merfuéval találkozott, aki mind ez ideig mint egy atya, vezette a gyűlést s csak egy-egy szemvillanással kért tanácsot a bizottság többi tagjaitól, akik az asztal fölött előrehajolva igyekeztek helyben hagyni véleményét, láthatóan örülve annak, hogy — őket is megkérdezik. Merfu, az egykori mozdonyvezető alakját még tekintélyesebbé tette ez a demokratikus gesztus, ahogyan az elnökségben mellette ülőkkel értekezett. Másoknál talán képmutatásnak, demagógiának tűnhetett volna, vagy emberi gyengeségnek, hogy nem képes egyedül dönteni — testvérek, segítsetek, mert ha nem, én egyedül semmire se megyek! — Merfu tétovázása azonban reális volt és őszintén segítséget akart kapni a bizottság tagjaitól. Hamisnak és kiszámítottan csak azért tűnt ez a demokratikus gesztus, csak attól került kedvezőtlen megvilágításba, hogy a bizottság tagjain valami álmodás uralkodott. Az erős jellem különben sem kerülheti el, hogy rossz fény ne vetüljön rá a gyengék csoportjában, azok erőtelensége következtében, s hogy egyik-másik szavával, vagy tetteivel végül is ne keltsen egyéniségétől idegen, hamis benyomást. Most, mivel Merfunak nem állott módjában lemérnie önmagát egy merészebb, kritikai gondolkodásra képes egyéniség véleményén, az a szándéka, hogy a hibázást elkerülendő, tanácskozni kívánt övéivel, inkább a gyöngeség látszatát keltette. Társai feje fölött ugyanis jéggalamb körözött, s a kettős tüzes nyelvek helyén rideg kérdőjelek táncoltak. Merfu tehát, a becsületes Merfu, szólásra biztatta Chirilt: „Na, bátran, Merişor elvtárs, hallgatjuk, mondja csak...!” Chiril nem az a fajta ember volt, aki feljogosítva érezte magát arra, hogy élükre állított kérdéseket röpítsen világgá. Mégis el kellett ismerni, hogy megvolt benne mindaz, amit az emberben emberinek tekintenek. És igen, Merfu maga is ember volt... Az újonnan felszólaló arról kezdett beszélni, hogy nem ismeri azokat a körülményeket, amelyek között a szóban forgó három ember, Reta, a férje és Spuderca fejében a „főpróba” ötlete megfogant. Csak annyit tud az ügyről, amennyi itt, a gyűlésen elhangzott. De a hallottakból mindenekelőtt Spuderca elvtárs rendkívül különös viselkedése ragadta meg a figyelmét, noha az általa produkált „leleplezést” — mielőtt a szót kimondta volna, habozott egy kicsit, aztán ellenszenvvel, idézőjelbe tette, ami nem kerülte el a teremben levők figyelmét — úgy is lehetett volna értelmezni, mint elvszerűsége megnyilvánulását, amint azt maga is állította nem éppen fegyelmezett közbeszólásában, amikor a bizottság engedélyét nem is kérve, félbeszakította a beszélő lányt. Chirilt nem úgy ismerték, mint harciaskodó, vagy ügyvédi furfanggal megáldott embert. Éppen ezért heves, gondolatait pedáns mondatokba öntő felszólalása meglepte mindannyiukat. Az ember akkor látja a dolgokat a legtisztábban, a legpontosabban, amikor haragszik. És ha ez nagyritkán Chirilnél is előfordult, egyszerre világosabbá, ékeesszólóbbá, meggyőzőbbé vált, holott rendes körülmények között tompán és tekervényesen beszélt, mint az, aki olykor fennhangon mondja ki a csak lelkében formálódó belső monológokat. Most épp ellenkezőleg: hangja biztosan, határozottan csengett, mint akinek szájából egyszerre csak

kivették a pecket. A teremben ülők visszafojtott lélegzettel hallgatták. Mi lelte? Hova akar kilyukadni? Barátnője neki az a szép lány, akit egyesek tréfásan „Soson”-nak szólítottak? A teremben olyan csend volt, mintha egyszerre légüressé vált volna a tér, csak itt-ott köhécselt valaki idegesen, mint valami hangversenyen, amikor a közönség kihasználja a szimfónia két tétele közötti rövid zenei szünetet. Maga Merfu is olyan megerőltetett figyelemmel hallgatott, mint soha eddig, összeszorított állkapoccsal, s az álló foglalkozáshoz szokott emberekre jellemző széles hátát úgy feszítette neki a szék támlájának, hogy az belereccsent a mély csendbe. Két kezét, amelyet eddig összekulcsolt az asztal tetején, most kinyújtotta, s öklei úgy trónoltak a terítón, párhuzamosan, mint két tárgy, amelyeknek semmi közük egymáshoz. Mélyen ülő árnyas szeme növekvő figyelemmel szegeződött Chirilre, aki úgy érezte, mintha valami rejtett energia sugározna onnan feléje. Rokonszenves egy ember lehet — állapította meg magában beszéd közben, intellektusának azzal a sajátos, kettős játékra való képességével, amivel, miközben gondolkodását lázas tevékenységre sarkallta, kifürkészhetetlen módon a második síkban elhelyezkedő dolgokat is meg tudta figyelni. Milyen jóindulattal hangzott kissé népies ízű biztatása: „bátran, Merişor elvtárs, mondja csak!” „A gyűlésen könnyedén kinyilvánított elvszerűség álarca alatt tehát Spuderca elvtárs egyszerű besugást vitt véghez, akárcsak az athéni szikofanták, akik kenyérkereset gyanánt sügták be a szerencsétlen fügetolvajokat...” „Tiltakozom — kiáltott közbe hevesen Spuderca és ez alkalommal nem csak a vállát húzta föl, mint az előző félbeszakításkor, hanem fel is állott. — Merişor elvtárs, ha egyáltalán nevezhetem elvtársnak, egy zavaros fejű idealista és kozmopolita. Bizonyosság rá a hasonlata is. Merişor úr ugyanis az idealista filozófiából vett példázatokkal oktat ki bennünket!...” Merfu a tenyerével intett neki, hogy üljön le. Várjon, Spuderca elvtárs, legyen türelemmel; majd sorra kerül és szót kap, mert mindenkinek joga van részt venni a vitában, de a felszólaló még nem fejezte be a mondanivalóját — Reta már egyáltalán nem jött számításba a küzdőtéren. „Beszéljünk Muşon elvtársnőről, ne távolodjunk el a tárgytól!” Ez a figyelmeztetés Chirilnek szólt, aki magában igazat adott neki, dehogyan távolodott ő el a tárgytól, épp a közepénél tartott. Amikor tehát újra beszélni kezdett, makacsul visszatért a Spuderca eljárásához, magyarázatot keresett rá, próbálta kimutatni annak kétes erkölcsi értékét: egy besugától — mondta és egyenesen Merfu szeme közé nézett — bármi kitelik, még az is, hogy szemrebbenes nélkül elárulja azt az ügyet, amelyért, úgy tűnt, egy nappal azelőtt még teljes odaadással küzdött. Ez már a teteje volt mindennek. Ilyesmi még egyetlen gyűlésen sem hangzott el. A teremben ülőket láthatólag felingerelte az, hogy kettőjük között a vita ilyen fordulatot vett. Spuderca megérezte ezt és idegesen újból felugrott. „Hát besugás ez? — kiáltotta. — Hát besugó az, aki hűséges a párthoz, aki megnyitja a szívét előtte, aki szembeszáll az osztályellenséggel és lerántja róla a leplet?” Az egész tirádát egyetlen lélegzetvétellel zúdította a hallgatóságra. Chiril szárazon verte vissza: „De az éjszaka, mert a főpróbát ugye épp az elmúlt éjszaka tartottátok, hajlandó voltál egyezsége lépni az osztályellenséggel, amelyikre most, nem is egészen huszonnégy óra múlva, ujjal mutatsz. Vagy nem? Akkor mért vettél részt az egész színjátékban, erre felelj!” — tette fel a kérdést keményen, örögi biztossággal s a felháborodás hatása alatt már nem törődött sem a teremben ülőkkel, sem a bizottsággal, amelyen átlépve egyenesen ellenfeléhez intézte a kérdést. A párbaj hevessége láttán nem csak a hallgatóság bizonytalanodott el, hanem a gyűlés vezetője is, aki csak némi késéssel lépett közbe határozottan és kényszerítette leülni Spudercát, majd Chirilhez fordult és komor arccal intett neki, hogy folytassa; épp, mint a bíró egy olyan boxmérkőzésen, amelyik nem egészen szabályszerűen folyik. A bizottság egyik tagja, az, aki az elnök jobbán ült, odahajolt hozzá és a fölébe sügött valamit. Merfu bólintott. Chiril rögtön kitalálta, hogy azok ketten neki adnak igazat és felbátorodva folytatta. Igen, Muşon elvtársnő hibázott. Ő nem ismeri közelebbről, de abból, ami itt a gyűlésen kiderült, látható, hogy jellemes ember és ezt még a meggyőződését egyik napról a másikra változtató Spuderca elvtárs sem tehetné kétségessé. A beszélő

itt rövid szünetet tartott, mintha azt várta volna, hogy újból ingerülten félbeszakítják, de a másik, csodálatos módon, türtőztette magát.

„Közben egy cédulát kapott, nem vetted észre? — kérdezte Reta. — Derdeicától, a rajoni kiküldöttől. Régi barátja Merfunak, egyike azoknak a régi erdélyieknek, akiknek úgy a vérében van a hivatali rend, a császári és királyi adminisztráció, mint az oltyánoknak a kereskedelem. Te viszont regáti vagy, félelem és gáncs nélküli lovag!” — és megcsókolta a sötétben. Most már nyugodt volt, Chiril pedig mozzanatról mozzanatra menve, tovább követte a lezajlott mérkőzés lépéseit.

„Muşon elvtársnő azt mondta, nem lett volna őszinte a párttal szemben, ha csak formálisan tagadja meg azt a hitet, amely őt serdülő korában formálta, amelyiknek segítségével szigorú és helyes erkölcsi alapokra helyezte életét és ezért egész életére adósa maradt. Ezen nem tehetette túl magát csak úgy könnyedén, becstelenségnek érezte volna önmagával és a párttal szemben is, amelyikről az volt a véleménye, hogy nem fogad be a soraiba olyan valakit, aki a lelkiismeretével játszik s magáénak vall valamit, még mielőtt igazán meg volna győződve róla, hogy az úgy helyes és nem másként. Aki nem hajlandó csak úgy formálisan feladni egykori hitét — mondta Chiril egyre nagyobb hévvel, miközben a bizottság egyre jobban elbizonytalanodott — aki nem a körülményekkel, a konjunktúrákkal, hanem egyedül az adott forradalom legfőbb etikai elvével törődik és elszánja magát arra, hogy az új társadalom megteremtésével egyszerre változtasson a lényegen is, azon, amit a rabtartó és a rab viszonyára épített társadalmak eltorzítottak: az ember jellemén — ebből a zárójeles kitérőből úgy tört ki, mint a vakmerő úszó, akinek csak a feje látszik már valahol messze, a látóhatár szélén — tehát egy olyan valaki, aki ennyire komolyan veszi a lelkiismereti kérdéseket, valóban képes arra, hogy mély elkötelezettséggel csatlakozzék valamihez. És ha annak a valakinek esetleg olyan volt az útja, hogy helytelen irányban tévelygett, lelkében mégis megőrizte az igazi hűség erőforrásait, arra az időre, amikor majd megtalálja a helyes utat, és ez sokkal nagyobb dolog, mint az, ha valaki magától értetődő természetességgel hisz valamiben anélkül, hogy tudná, mi is hűségének igazi alapja. Szerintem ezt nevezik jellemnek” — fejezte be büszkén, bár most, a végén az a homályos érzés támadt fel benne, mint amikor az ember eltéved és számára ismeretlen, bizonytalan terepen halad, és ezt a helyzetet valóban jól kivethetően tükrözték a bizottság tagjainak egyre meghökkentebb pillantásai.

Itt aztán — emlékezett vissza Reta s idegesen lelökte magáról a takarót (fullasztóan meleg nyári éjszaka volt) — szólásra emelkedett az a szúrós nyelvű újságíró, aki őt is kitámadta, s azt kiáltotta: „Eltársak, az elvtársnak semmi keresnivalója köztünk, s ezt mi sem bizonyítja ékeesebben, mint az, hogy abból, amit mondott, még én sem értettem semmit, holott nekem megvan a kellő politikai felkészültségem, hiszen az a feladatom, hogy napról napra tisztában legyek a párt politikájával. De üssék le a fejemet, ha értettem ezt az egész locsogást!” (Spuderca, mint egy visszhang felelt rá a terem másik sarkából: „Úgy van! Úgy van!”). A tömeg hirtelen megélénkült, mintha néhány percre felszabadult volna a korábbi nyomás alól, és visszanyerte reagáló képességét. Chiril pedig — emlékezett most vissza Reta — rámosolygott, mint az elítélt, aki a halálbüntetés kimondásakor akaratlan fölénnyel arra gondol, hogy őneki hamarosan tudnia adatik valamit, amiről a többieknek fogalmuk sincs... Különös volt ez az egész — mondta még egyszer Reta, aki érzékeny intelligenciájú lévén, képes volt látszólag jelentéktelen részleteket felfogni. Merfu megszólalt: „Menjünk tovább, ne szakítsuk félbe Merişor elvtársat, lássuk, mi mondanivalója van még” — és újból megismétlődött az a boxbírómozdulat, mintha jelt adna a felfüggesztett mérkőzés folytatására. Chiril el volt veszve. Az öregedő újságíró, aki különben szociáldemokrata volt azelőtt és a Sărindar utcában lakott, felszólalásával mindent eldöntött. Neki pedig tovább kellett mennie a maga választotta úton, amint Merfu mondotta. Önmagát veszejtette el — az út pusztaságba vezetett, ahol nem volt sem víz, sem árnyék, csak csalfa délibáb. Ezt az állást már nehezen lehetett védelmezni. Hogy is volna összebékíthető a katolicizmus a kommunizmussal?

Ez tényleg képtelenség volt. Miért kelt védelmére a kitámadott lánynak? Nem talált erre más magyarázatot, mint Spuderca aljasságát. Ez ingerelte fel — Reta bevallotta, hogy ő sem értette az egészet és Chiril fellépése az első pillanatban neki is tiszta örülségnek tűnt. Amit mondott, abban csak jóérzése és a történelmi változatok ésszerűségére vetett hite vezette. Az afrikai és dél-amerikai gyarmatok szegényei között élő katolikus misszionárius papok szembefordultak a magas klérussal, amelyik a tudatlan tömegeket kizsákmányoló birtokosok érdekeit támogatta. Az olasz ellenállási mozgalomban, Mussolini kivégzése előtt és után egyaránt egymásra találtak a demokratikus táborban a kommunista és katolikus harcosok. Kezdetét vette már az a félénk dialógus, amely lépésről lépésre hozott változásokat a Vatikánnak a modern társadalom problémáit illető álláspontjában. A kommunizmus egyetemes eszmé volt már, amelyik száz és százmilliókat gyűjtött maga köré azoknak a kitagadottaknak, kiéhezetteknek és analfabétáknak a soraiból, akik ha nem is voltak öntudatosak, de saját bőrükön ismerték meg az elnyomást, és tudtak annyit, hogy ez így nem mehet tovább, a világban valaminek feltétlenül változnia kell. Ez a szükségszerűség pedig, amely kezdte magával ragadni az egész világot — maga a „katolikus” szó is, mint görög filozófiai fogalom, eredetileg ugyebár „egyetemest” jelent? — eszébe juttatta a Vatikánnak, micsoda világot megváltoztató erő volt a kereszténység első évezredében az a tanítás, hogy a szegényeké és megalázottaké lesz a mennyeknek országa. De vajon ez az ország nem egy metafora volt-e tulajdonképpen? És az anyagi és szellemi haladás — hogy Muşon elvtársnő magát kifejezte, mert csakis ebben az értelemben kell az ő szavait venni — nem a megvalósítását jelenti-e annak a sokat áhított eszményi világnak, amelyet egyes sajnálatra méltó emberek valamikor a mennyek országában helyeztek el, mivelhogy a földön nem találtak helyet számára?... A dogmatizmusnak, bármilyen területen jelentkezett is, volt egy közös vonása, a történelmi távlatot tagadó türelmetlenség. Amikor Cavadia sok évvel később, egyik római útjáról hazatért, elmesélte, hogy egy fiatal és intelligens jezsuita, akivel a békeharcosok világkongresszusán ismerkedett meg, az egyik unalmas értekezleten folytatott szellemes párbeszédük során azt mondta neki: „Caro amico, voi et noi abbiamo qualche cosa di comune: molta considerazione per gli infideli e una intrattabile ripugnanza per gli eretici” — vagyis a kommunisták és a katolikusok egy dologban legalább egyetértenek: egyikük is, másikuk is nagy megértéssel viselkedik a hitetlenek iránt és gyógyíthatatlan ellenszenvvel kezeli az eretnekeket. Ez az olasz földről jött szellemes mondás aztán, amely mintegy igazolta Chiril 1950-es megérzését, gyökeret eresztett a balkáni latin televényben, hiszen kedvező talaj volt ott számára. De mindez még a jövő dolga. Chiril túlságosan hamar rebentette fel a galambot. Védőbeszéde fagyos csendben ért véget. Még jött utána néhány felszólaló, akik egytől egyig negatív véleménnyel voltak Muşon elvtársnőről. Nagyon helyesen tette Spuderca elvtárs, hogy leleplezte az elmúlt éjszaka kitervelt színjátékot. Semmi más, mint kommunista lelkiismerete vezette őt, amikor szakított a két reakcióssal, a kizsákmányoló osztály e képviselőivel, noha pillanatnyi gyengeségeért ő is megérdemel egy szankciót, amit majd örömmel fogad. Ami pedig Chiril Merişor elméleteit illeti, azok súlyos idealista és kozmopolita eltévelyedések. Annak az elvtársnak (a Sărindar utcai újságírónak), aki félbeszakította őt, mondván, hogy semmit sem ért a szónoklatából, teljesen igaza volt és tulajdonképpen kimondta azt a határozatot, amelyet a megfelelő időben majd a bizottságnak kell megfogalmaznia. Luisa Grontan pedig, Chiril kolléganője a kiadó műfordítói osztályán, mindehhez hozzátette, hogy felszólalása Estera Muşon ügyében „nem volt véletlen” — ő már nem is nevezte „elvtársnőnek”: kizártnak tekintette — mert ők ketten úgy illenek egymáshoz, „mint zsák a foltjához”. Luisa hozzászólása nyers volt, tele rejtett célzásokkal, s valahányszor kimondta a nevet: *Estera Muşon*, hangja árnyalásával is kidomborította az egzotikus hangzású név „gőgös burzsuj”-voltát, s a bizottság előtti magaviseletének vakmerőségét. „Mondd csak, nem volt ez a Luisa egy kicsit antiszemita is?” — kérdezte Reta és vigyázva Chiril mellére tette a kezét. Lehetséges... Az idő nagy türelemmel hullatja ki rostáján a dolgokat, míg a végén nem marad meg

benne más, mint azok igazi, néha nem is álmodott jelentése. Néhány évvel az alapszervezeti gyűlés után, egy nőnap bálon Luisa közeledett hozzá mosolyogva és „hölgyválasz” lévén, táncra kérte. Kedvenc selyemblúzáinak egyike volt rajta, amelyen úgy ültek a csipkék, mint a buja asszonyhúsának televényéből most sarjadt virágok. Orgonavirágkéek szemében nedvesen csillogott a tánc szenvedélye. A szerelem is abszurdumból születik — gondolta Chiril és vigyázattal vezette a táncban —, ellentmondások és kétésségek aljasságok termékenyítik. Luisa mélyet lélegzett s lágyan engedte el magát Chiril karjában, telt melle szabadon, melltartó nélkül, súlyos ígéretként rezdült a tánc minden fordulatánál. A következő tangónál már Chiril volt a kezdeményező. S köztudomású, hogy a tangó nagy kerítő. Chiril pedig növelte előnyét... Estera Muşon után Truţa Floarea verifikálása következett. Tapsot kapott. Amikor megadták neki a szót, sirva fakadt. Parasztságot sirt, széles, nyílt arcán peregtek a könnyek — az a jóságos asszonyféle volt, aki még az ellensége sírján is gyertyát gyújt. A terem megnatottan tapsolta meg. Utána jött Chiril, s renakivül szembeotló volt közöttük az ellentét. Az ő verifikálása egyszerű formassággá lett. Hiszen azzal, amit az imént mondott, már jellemezte saját magát. Ezt minujárt az eiejen leszogezte a bizottság egyik tagja. Merfú megkérdezte, nem akarja-e visszavonni azt, amit Muşon elvtársno védelemében itt eloadoott. Ez is egy kiút volt. Chiril megértette, hogy ezt félkínáljak neki. De mielott válaszolt volna, váratlan incidens jött közbe. Truţa, akit felbátorított az iménti taps, szolásra jelentkezett. „Chiril elvtársat ismerem — mondta a maga unnepnapi narsany hangján. — Minag elore köszön nekem, mint egy nagyságnak! Jo tiu...!” A teremben mindent elsopro nevetes tört ki. Merfú megpróbálta csillapítani, de neki is ott csillogott a könny a szemében. Truţa szegyenkezve naugatott el. Amikor csend lett, Chiril azt mondta, hogy nem, nem von vissza semmit, amit mondott, az az ő véleménye volt. Merfú noszzan ranezett meiyen uio, arnyas tekintetével. Aztan lenajtottá a fejet és jo tiz masodpercig úgy maradt, mintua nagyon figyelmesen tanulmányozna az asztalon valamit, amit azonban egyedul csak ő lát. A bizottság tagjai neman, tisztelettel, bar bizonyos ingeruttséggel vartak ki ezt a íráut csenuet, amely semmikepp nem volt illo egy ilyen natarozott emberhez. A bealott csendben a bizottság egyik tagja felalt, a vizeskancco után nyult, vigyázva, nenogy zajt üsson, megtoltotte az egyik ponarat, aztan lassú, óvatos léptekkel odavitte hozzá. Merfú észrevette a mozgást, azt is, hogy neki nyujtják a ponarat, de elhárította magatól. „Mért lépett be a pártba maga, Merişor elvtárs? Mi késztette arra, hogy belepjen? — tette fel a kérdést, tagoltan ejtve a szavakat s ezzel mintegy felborítva a gyűlés megszokott rendjét, amely minden esetben azzal kezdődött, hogy az illető elmondta önéletrajzát. Chirilt váratlanul érte a kérdés, amelyre rendszerint később, a különböző okok, tények, tisztázások végeztével, azok megkoronázásaként szokott sor kerülni. Elgondolkozott és hallgatása ugyanolyan hosszúra nyúlt, mint imént a Merfúé. Aztán megadta a választ. Merfú meg volt elégedve. A válasz megfelelő volt. „Mi a kommunizmus?” — tette fel a következő kérdést Merfú és a már ismert mozdulattal nyugodtan újra összekulcsolta súlyos, megfeketedett mozdonyvezető-kezeit. Chiril tétovázni látszott. Elfelejtette volna? Vagy a meghatározáson kellett ilyen sokáig gondolkoznia?... „A kommunizmus — jött segítségére Merfú jóindulattal — a szovjethatalom plusz villamosítás! — így tanítja Lenin...”

Chiril hallgatott. Az elnök felvont szemöldöke láttán eszébe jutott a helyes válasz. „Persze, persze — mondta, mint aki álomból ébred és most próbál kivergődni a valóság partjaira. — En azonban azt hiszem, hogy... a kommunizmus... ezen kívül... az ember is... a minden szolgaságtól, még saját szabadságának kínzó kényszerképzetétől is teljesen megszabadult ember...”

A homályosan végződő mondat pokoli zsvajt szabadított el. A teremben levők helyükről felállva tiltakoztak. A bizottság tagjai közül is felugrottak néhányan és

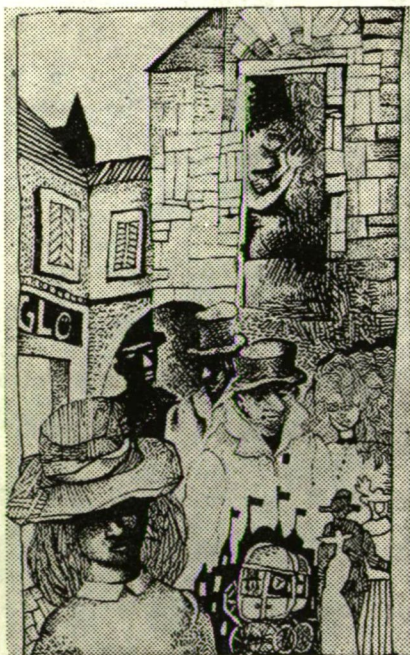
nyugtalanul pillogtak Merfu felé, aki továbbra is ülve maradt a zsivajban s mindkét kezével csendet intett.

A tömeg feje fölött ekkor mint pusztába kiáltott szó süvöltött végig Luisa hangja:

„Ez egy veszedelmes idealista! Hazugság minden, amit mond... hazugság!!!... Hazudik... In-di-vi-du-a-lis-ta! Ki kell dobni! Ki-kell-dob-ni-i-i! Ki kell tépni a sorainkból, mint egy gyomot!”

Vajon megérdemelte Chiril Merişor, hogy tagja legyen a munkásosztály élcsapatának?... ebben ő maga is kételkedni kezdett, s igazság szerint már előbből, mert úgy érezte magát, mint az a katona, aki nem bírja a nehéz menetelést és csak nézi, amint a század zöme határozott léptekkel halad el mellette.

DÁVID GYULA fordítása

ENGEL TEVAN ISTVÁN RAJZA